

Kísérleti gyógyszerinformációs rendszer beszédmodulokkal

OLASZY GÁBOR, NÉMETH GÉZA, BARTALIS MÁTYÁS, KISS GÉZA, ZAINKÓ CSABA, FEGYÓ TIBOR
BME Távközlési és Médiainformatikai Tanszék (BME TMIT)
{olaszy, nemeth, bartalis, kgeza, zainko, fegyo}@tmit.bme.hu

ÁRVAY GERGELY, SZEPEZDI ZSUZSANNA, TERPLÁNNÉ BALOGH MÁRIA
Országos Gyógyszerészeti Intézet (OGYI), gyogyszervonal@ogyi.hu

Lektorált

Kulcsszavak: Profivox-Med gyógyszerfelolvasó, gyógyszernév-felismerő, latin kivételszótár, szövegértelmezés

A „Gyógyszervonal” elnevezésű információs rendszer segítségével a Magyarországon forgalomban lévő gyógyszerek beteg-tájékoztatóinak szövegéhez juthat hozzá az állampolgár tétől és időtől függetlenül több csatornán. Az információs rendszer elsődlegesen telefonon keresztül lesz elérhető, és egy korszerű, automatikus, beszédalapú dialógusrendszer segítségével fogja a hívó fél számára a gép felolvasni a kiválasztott gyógyszer beteg-tájékoztatóját. A rendszer két beszédmodult tartalmaz: a Profivox-Med beszéd szintetizátort és egy gyógyszernevek felismerésére specializált, kötött szótáras beszéd felismerőt. Ezen felül WEB- és WAP- interfészen keresztül is hozzáférhetőek lesznek az adatok. Ismertetjük a rendszer fő jellemzőit, a beszédmodulok fejlesztésének speciális, orvosi területre vonatkozó részleteit. A fejlesztést a BME Távközlési és Médiainformatikai Tanszéke és az Országos Gyógyszerészeti Intézet közösen végzi. A szolgáltatást az Országos Gyógyszerészeti Intézet fogja üzemeltetni, bevezetése 2006 második félévében várható.

1. Bevezetés

Magyarországon jelenleg körülbelül ötezer törzskönyvezett gyógyszer van, melyek engedélyezését az Országos Gyógyszerészeti Intézet végzi. Évente körülbelül 400 új gyógyszer jelenik meg és hozzávetőlegesen ugyanennyit vonnak ki a forgalomból. A nagy fluktuáció miatt a gyógyszerészek és orvosok számára is nehéz feladat naprakész ismeretekkel rendelkezni. **A ki-tűzött cél, hogy elérhető legyen bárki számára hely- és időkorlát nélkül a gyógyszerekhez tartozó beteg-tájékoztató szövege.**

A tervezett rendszer olyan korszerű információs szolgáltatást fog nyújtani, amilyen jelenleg nem áll rendelkezésre sem a szakemberek részére, sem a lakoságnak. Az információs rendszer elsődleges célja, hogy telefonon keresztül elérhető legyen, és egy korszerű, automatikus beszédalapú dialógusrendszer segítségével olvassa fel a hívó fél számára a kiválasztott gyógyszer beteg-tájékoztatóját. A rendszer két beszédmodult tartalmaz: beszéd szintetizátort és beszéd felismerőt. Ezen felül WEB- és WAP- interfészen keresztül is hozzáférhetőek lesznek az adatok. A rendszert a BME TMIT és az OGYI közösen fejleszti a GVOP pályázati támogatási rendszer keretében.

A gyógyszerekkel kapcsolatos felvilágosítások szinte bárkit érinthetnek a társadalom tagjai közül. Tény, hogy a legnagyobb célcsoport a legtöbb gyógyszer fogyasztók köre, vagyis az időskorúak (mintegy 3 millió nyugdíjas). A másik vélhető célcsoport a fiatal-ság, akik használják a WAP-ot, az Internetet. Ők segíthetnek az időseknek, ha megfelelően tájékoztatva vannak a szolgáltatás elérhetőségéről. Fontos célcsoport az orvosok köre is, akik az új gyógyszerekről ilyen módon is tájékozódhatnak. A szolgáltatásnak különös jelentősége van a vak és a látássérült emberek részé-

re, mert ők a hagyományos, dobozba csomagolt tájékoztatót nem tudják elolvasni. A „Gyógyszervonal” szolgáltatást az OGYI fogja üzemeltetni, bevezetése 2006. második félévében várható.

2. Rendszerjellemzők

A rendszer főbb paraméterei a következők:

- 24 órás működés (bármikor hívható),
- többféle információs technológiával érhető el a tájékoztató szövege (telefon, Internet, WAP);
- a telefonvonal fogadó végén beszéd felismerő segíti az érdeklődőt, szóban kommunikálhat a géppel;
- a gyógyszerismertetőt gép mondja el, így ezt akár többször is meg lehet hallgatni;
- a gép precíz: megismételt hívás esetén ugyanazt az információt mondja el, ugyanabban a sorrendben, ugyanazon a hangon;
- Internet, WAP használata esetén szövegben kapja meg az információt az ügyfél;
- szakembereknek is tágabb teret ad a 24 órás szolgáltatási forma;
- az információkérés nem hiúsul meg a vonal foglaltsága miatt (megfelelő számú csatorna üzemeltetése esetén).

A rendszer általános blokkvázlata az 1. ábrán látható.

A rendszerben minden adatot adatbázisban tárolunk, melyek konzisztenciájáért az Internetes modul szerkesztői része illetve maga az üzembentartó a felelős. Az adatbázisban a gyógyszerek alapvető adatai (neve, törzskönyvi száma, hatáserőssége) mellett a hozzájuk tartozó beteg-tájékoztatók szövegeit, valamint a beteg-tájékoztatók szövegeinek szintetizált hullámformáit is tároljuk. Ezeket a szövegeket mondatonként tároljuk, minden mondatot csak egyszer. Ennek előnyei:

- Mivel minden mondatot csak egyszer tárolunk, a hibás hangsúlyozású mondatokat csak egyszer kell az előkészítés (szerkesztés) során korrigálni.
- A beszédszintetizátor továbbfejlesztésekor nem kell attól tartani, hogy egy korábban már jónak ítélt mondatot esetleg a frissítés után elront.
- A telefonos elérés esetében fontos, hogy gyorsan elérhetőek legyenek a bejátszandó hangminták. Megfelelően indexelt adatbázisok esetén gyorsabb az adatbázisból kivenni a kész adatokat, mint valós időben előállítani azokat.

3. A tervezés általános kérdései, problémák, nehézségek

A műszaki és nyelvi fejlesztés több lépcsőben, párhuzamosan zajlik. A fő hangsúly a beszédszintetizátor és beszédfelismerő modulokon van, hiszen ezek fogják biztosítani a hang alapú, párbeszédű üzemmódot. A beszédszintetizátor a gyógyszer-tájékoztatókat fogja felolvasni, a beszédfelismerőt pedig a hívó fél által kimondott gyógyszernevek helyes felismerésére kell felkészíteni. Egyik sem egyszerű feladat. Ez az első olyan beszédtechnológiai célfejlesztés Magyarországon, amelyik a két módszer kombinálásán túl (párbeszédű alkalmazás) fel van készítve (főleg latin) gyógyszerészeti szakszavak, kifejezések értelmezésére és feldolgozására.

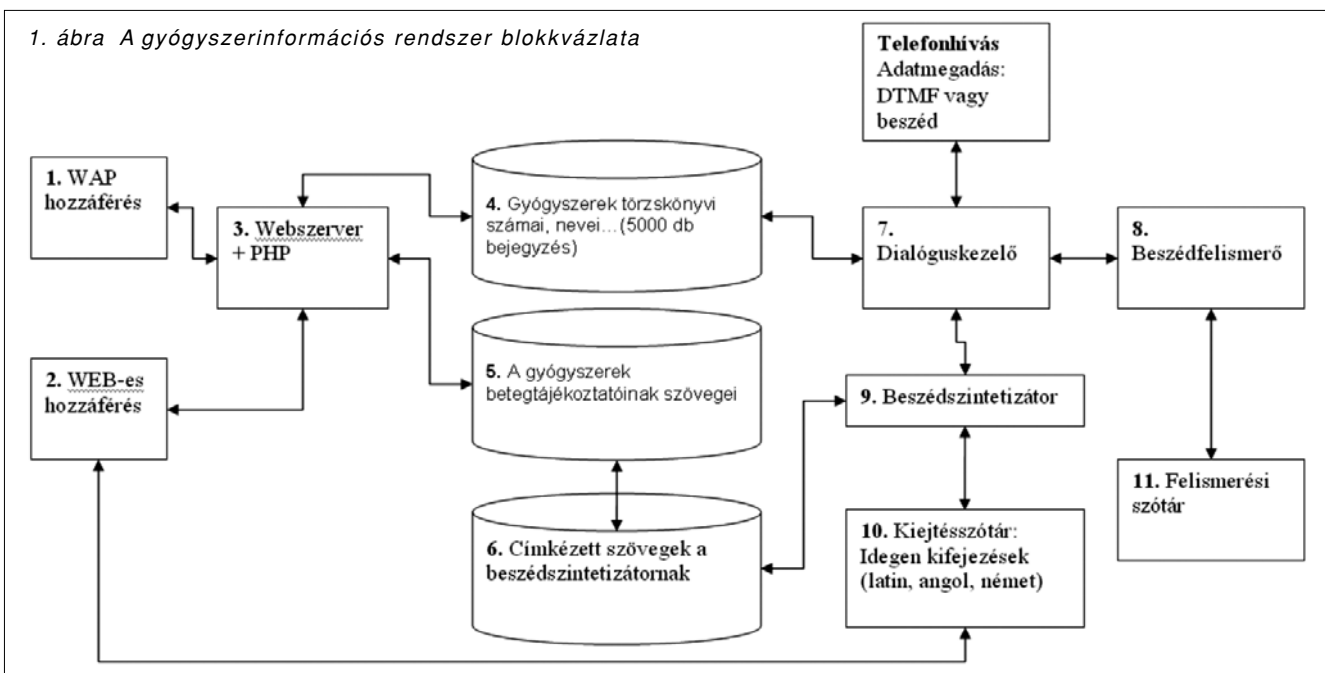
Az előkészítő munka során meghatároztuk azon gyógyszerek listáját, amelyeket kezel a tájékoztató rendszer. Ezek a következők: vény nélküli gyógyszerek, vényre kapható nem kórházi felhasználású gyógyszerek. Minden gyógyszerhez tartozik egy törzskönyvi azonosító szám. Kialakítottuk a gyógyszernevek és a hozzájuk tartozó törzskönyvi számok olyan adatbázisát, mely alapján a keresést el lehet végezni a rendszerben.

A gyógyszerek forgalomba hozatalának engedélyezése hivatalos eljárás, az engedéllyel együtt kiadott alkalmazási előírás és betegtájékoztató hivatalos okiratnak számít. Biztosítani kellett azt, hogy a felolvasandó gyógyszer-tájékoztató szövege védve legyen az esetleges változtatásoktól, hiszen a rendszerben elektronikus formában, adatbázisokban tároljuk a szövegeket. Pontosan azt kell felolvasatni a géppel, ami a hivatalosan jóváhagyott szöveg. A fejlesztés során szembe kerülünk azzal a problémával is, hogy az eddigi betegtájékoztató jóváhagyási ügymenet során nem figyeltek kellő mértékben a szöveg betű szintű helyességére, noha a szöveg minden gyógyszer mellé kinyomtatásra került. A gép a betűk szerint olvas, nem korrigál automatikusan, mint a szem, amikor emberek olvasnak. A helytelen szöveg, az elütések, a helyesírási hibák rontják a beszédszintetizátor hangzását, érthetőségét.

A következő főbb hibacsoportokat állapítottuk meg (példákkal is illusztráljuk):

- betűkimaradás: *mértétől/mértékétől*;
időponját /időpontját;
h a gyógyszer/ha a gyógyszer; zolgál/szolgál;
- betűbetoldás: *magzatatot/magzatot*;
Aeurius /Aerius;
- betűcsere: *Bleocin injekció/Belocin injekció*;
- helytelen karakter a szövegben (elütés):
1x" 4 mg-os tableta;
- helytelen karakter konverzió:
legfeljebb 25^0C-on/25°C-on;
- rövidítés helytelen írásmódja, nincs pont: *ill* ;
- mondat a mondatban: *- ...kevés folyadékkal (nem grapefruit lével!) étkezés után...*
- idegen szavak többféle írásmódja:
migraine és migrain
- nem egységes szövegszerkezet: más a logikai sorrend, mivel minden gyár másfajta fogalmazást valósít meg.

1. ábra A gyógyszerinformációs rendszer blokkvázlata

Ezeket a hibákat javítani kell. A korrigálásra olyan korrektúrázó eljárást fejlesztettünk ki, amely nem sérti a hivatalos okirattal szemben támasztott követelményeket.

3.1. A felhasználói felületek tervezése

A felhasználói felületek közül a legbonyolultabb a **telefonos rendszer** működtetését biztosító dialógus („párbeszéd” az ügyfél és a gép között) megtervezése és kialakítása. Ebben biztosítani kell az ember-gép közötti élő párbeszéd optimalizált, mégis kötött formáját. A tervezéskor a legnagyobb problémát a gyógyszerek keresésének, azonosításának egyszerű megvalósítása jelenti (a hívó fél szeretné egy gyógyszerismertető felolvasását kérni, ehhez a gépnek meg kell találni a belső adatbázisokban). A gyógyszereket a dialógusban alapvetően két különböző módszerrel azonosíthatjuk, vagy a telefon billentyűzetével bevisszük a gyógyszer valamelyik egyedi adatát, vagy bemondjuk a gyógyszer nevét, amelyből a beszédfelismerő megpróbálja azonosítani a gyógyszert az adatbázisban.

A **nyomógombos bevitelnél** több lehetőség közül választhat a tervező. Az egyik kézenfekvő megoldás, amikor a rendszer a gyógyszer úgynevezett törzsszámának bebillentyűzését kéri a hívó féltől. A gyógyszer törzsszáma egy rövid azonosító, amely egy szöveges résszel kezdődik, majd egy általában 4-5 karakteres számmal fejeződik be. A szöveges rész nem lényeges, a 4-5 karakteres számot könnyű bebillentyűzni a nyomógombokkal. Ez biztos eredményt ad, de az emberek többsége nem ismeri ezeket a számokat, a gyógyszer dobozán sem található meg egyértelműen, valamint a vak és gyengénlátók ezt el sem tudják olvasni, amíg Braille-írással fel nem tüntetik.

Másik megoldás lehet, hogy a felhasználó bebillentyűzheti a gyógyszer nevét is, hasonlóan az SMS íráshoz. Ez főleg idősebb felhasználóknál nem lehet népszerű. Harmadik eset, hogy az ABC betűcsoportjaihoz gombokat rendelünk, például: ABCD=1-es gomb, EFGH=2-es gomb, hasonlóan a T9 bevitelhez. A gyógy-

szer nevének betűit szóban kéri be a rendszer (például; adja meg a gyógyszer első betűjét a megfelelő gomb megnyomásával). Átlagosan 10-12 billentyűnyomással meghatározható a keresett készítmény.

A bemondáson alapuló megoldáshoz **beszédfelismerőt** kell alkalmazni. Ez természetesebb a felhasználó számára, azonban rendszerteknikailag sok új problémát vet fel. A legnagyobb probléma a gyógyszernevek természetéből adódik, mivel ezek általában latin alapú elnevezések, amelyeknek nincs széles körben elfogadott egységes kiejtése, emellett esetleg több szóból is állhatnak. Az ügyfélnek a gyógyszer nevét kell bemondania a telefonba és a beszédfelismerő azonosítja azt a belső felismerési szótára segítségével. Ez sem egyértelmű feladat, hiszen a gyógyszer neve mellett gyakran szerepel a gyártó neve is (például: Bayer Aspirin), vagy valamilyen hatáserősségre utaló szám (Vitamin C 100 mg filmtabletta), és előre nem lehet tudni, hogy a hívó fél hogy fogja mondani az ilyen neveket. A gyógyszer nevének kiejtési variáltsága is többféle lehet. Fel kell mérni azt, hogy mi lehet az emberekől elvárható kiejtés és több variációra is fel kell készülni.

A fent leírt módszerekkel sok esetben a gép nem tudja egyértelműen azonosítani a gyógyszert, több jelöltet is talál az adatbázisban. A tervezési célunk az, hogy 3-5 lehetséges készítményre lehessen leszűkíteni a keresés eredményét. Ekkor már lehetőség van a készítmények egyenkénti felsorolására, amelyből a felhasználó már kiválasztja azt, amelyikre gondolt.

A gyógyszer kiválasztása után a rendszer felajánlja az ügyfélnek, hogy az adott betegájékoztató melyik fejezetét (*1. táblázat*) akarja hallani. Az adott fejezeten belül, – miután a gép elkezdte a felolvasást – lehetőség van a mondatok között előre, hátra ugrani, illetve az aktuális mondatot megismételteni. Ezek az ismétlődő technikák teszik jól használhatóvá a rendszert, mivel a felhasználó egy nehezen érthető részt újra meg tud hallgatni, vagy esetleg átugorhatja a számára érdeklően részeket.

1. táblázat A betegájékoztató hat fejezete

Az eredeti sablon szerint a fejezet címe a doc fájlban	Jelző karaktorsorozattal ellátva, gépi szortírozáshoz, kereséshez
1. Milyen típusú gyógyszer X és milyen betegségek esetén alkalmazható?	<<<1>>> 1. Milyen típusú gyógyszer a/az X és milyen betegségek esetén alkalmazható?
2. Tudnivalók az X <szedése> <alkalmazása> előtt	<<<2>>> 2. Tudnivalók az X <szedése> <alkalmazása> előtt
3. Hogyan kell <szedni> <alkalmazni> X-t?	<<<3>>> 3. Hogyan kell <szedni> <alkalmazni> X-t?
4. Lehetséges mellékhatások	<<<4>>> 4. Lehetséges mellékhatások
5. A készítmény tárolása	<<<5>>> 5. A készítmény tárolása
6. További információk	<<<6>>> 6. További információk

A WEB-es és WAP-os felületeknél a kiválasztás és a megjelenítés megvalósítása egyszerűbb, mivel itt billentyűzetten és kijelzőn keresztül történik a kommunikáció az ügyfél és a gépi rendszer között. Akár egy keresőszóra a rendszer által talált 3-5 jelölt közül a felhasználó ki tudja választani a képernyőn, hogy melyik gyógyszerről kéri a tájékoztatót.

3.2. Egységes szövegszerkezet kialakítása

A betegtájékoztatók általában hosszúak, hiszen részletes ismertetést adnak a gyógyszerről. Nem célszerű ezt a szöveget egyhuzamban, az elejétől a végéig felolvasni, mivel ez egyrészt hosszadalmas, másrészt nem biztos, hogy az érdeklődő az egészet akarja hallani.

Az előkészítő munka során megmutatkozott, hogy biztosítani kell a felhasználó részére a választási lehetőséget az egyes fejezetek között. Ezért egységes szövegszerkezeti formát dolgoztunk ki. Fejezetekre osztottuk a szöveget (az OGYI által adott sablon szerint) és minden tájékoztatót ugyanabban az egységes szöveges formában tárolunk az adatbázisban. A sablon szerint a betegtájékoztató elején (bevezetés) általános, fontos információk találhatóak, majd a második részben 6 fejezetpont szerepel, 1. , 2. , 3. , 4. , 5. , 6. számozással (lásd az 1. táblázatban). A mintegy 5000 betegtájékoztató szövegét a fenti formára hozva alakítottuk ki a rendszer szöveges adatbázisát (az 1. ábrán az 5. blokk), amelyben a keresés folyik.

Példaként alább bemutatjuk egy ilyen betegtájékoztató 1. pontját:

<<<1>>>

„1. MI A 3TC ÉS MIRE HASZNÁLHATÓ?

A 3TC belsőleges oldat 240 ml oldatot tartalmaz, fehér polietilén flakonba és kartondobozba csomagolva. A csomagban szájon át történő adagolásra szolgáló fecskendőket és a flakonhoz való adaptert is elhelyeztek.

A 3TC az úgynevezett antivirális gyógyszerek egyik csoportjába, a nukleozid analóg reverz transzkriptáz gátlóknak (NRTI) nevezett antiretrovirális szerek közé tartozik. Ezek a gyógyszerek a humán immunhiány vírus (HIV) fertőzés kezelésére szolgálnak.

Az 3TC-t HIV-fertőzött felnőttek és gyermekek kezelésére használják, egyéb antiretrovirális gyógyszerekkel kombinálva. A 3TC csökkenti a HIV vírus mennyiségét az Ön szervezetében és alacsony szinten tartja azt. A CD4 sejtszámot is növeli. A CD4 sejtek egy fajta fehérvérsejtek, melyek fontos szerepet játszanak az egészséges immunrendszer fenntartásában, amely segít leküzdeni a fertőzéseket. A 3TC kezelésre adott válasz betegenként különböző. Orvosa ellenőrizni fogja az Ön kezelésének hatékonyságát.”

4. A beszéd szintetizátor

A gyógyszerinformációs rendszer beszéd szintetizátora a Profivox szövegfelolvasóra alapozott [1] speciális szoftver (BME TMIT fejlesztés), amely kifejezetten erre a célfeladatra készült (Profivox-Med). A szoftver specialitását a hagyományos szövegfelolvasókkal szemben két pontban lehet összegezni. Az egyik, hogy érzékeli a latin és egyéb idegen nyelvű szakszavak jelenlétét a szövegben és azokat a magyar kiejtésnek megfelelően olvassa fel. A másik, hogy fel van készítve a gyógyszerészek által használt speciális nyelvezet (mondatszerkesztés, szóhasználat) mondatprozódiai értelmezésére, feldolgozására és megvalósítására a hangsúlyozás, a tagolás, a ritmika, és a beszéddallam tekintetében.

A latin szavak kiejtésére szó szinten dolgoztunk ki betűsorozat – hangsorozat konvertáló szabályokat és ezekkel tulajdonképpen kétnyelvűvé tettük a szintetizátort. Ebben a munkában az OGYI szakemberei voltak segítségünkre. A 2. táblázatban példát láthatunk a Profivox-Med számára készített kiejtési szabályok gyűjtéséből.

A gyógyszerészek bonyolult nyelvezettel, tömören fogalmaznak a betegtájékoztatóban. Hosszú, összetett mondatokat szerkesztenek felsorolásokkal, gyakori zárójeles betoldásokkal. Legyen példa erre az alábbi négy mondat:

„Amennyiben a parenterális táplálás keretén belül az Aminosteril N-Hepa 8% infúziót egyéb tápanyagokkal (szénhidrátokkal, zsíremulziókkal, elektrolitokkal,

2. táblázat Példa a beszéd szintetizátor számára készített kiejtési szabályokból

Eredeti szöveges formátum	A fő gyógyszer neve	magyar kiejtés	szabály	szabály	szabály
ACARBOSE-BAYER	ACARBOSE	akarboze	c>k	s>z	
ACCOLATE	ACCOLAT	akkolat	cc>kk		te#>t#
ACICLOSAN	ACICLOSAN	aciklozán	c>k	s>z	
ACTILYSE	ACTILYSE	aktiliz	c>k	y>i	se#>z#
ADRIBLASTINAPFS/RTU	ADRIBLASTINA	adriblasztina	s>sz		
ADRIBLASTINARD			s>sz		
AETHOXYSKLEROL	AETHOXYSKLEROL	etoxiszklerol	th>t	s>sz	
ALKA-SELTZER	SELTZER	zelcer	s>z	tz>c	
ALKA-SELTZERN			s>z	tz>c	

vitaminokkal, illetve nyomelemekkel) együtt szükséges alkalmazni, akkor az csak a sterilitás szabályait gondosan betartva, jól összekeverve, és mindeneke-lőbbt a komponensek fiziko-kémiai összeférhetőségére (kompatibilitására) ügyelve történhet.

Segédanyagok: mannit, hidroxipropil-metil-cellulóz 2910, nátrium-citrát, citromsav-mononitrát, dinátrium-edetát, tiloxapol, nátrium-hidroxid vagy koncentrált só-sav a kémhatás beállítására, tisztított víz.

2 ampulla Alprostapint tartalmát (40 µg PGE [1]) 50-250 ml vívínyagban feloldva, 2 óra alatt infundáljuk intravénásan.

Ritkán vérelváltozások, vérlemezkeszám-csökkenés (thrombocytopenia), májcirrhosisos betegekben eosinophil sejtek számának megemelkedése (eosinophililia), és elszórtan granulocita szám-csökkenése (agranulocytosis) is előfordultak."

Erre a nyelvezetre dolgoztunk ki szövegértelmezőt és annak működését percpációs tesztekkel ellenőriztük. A szövegértelmező egyik fontos eleme a felsorolások kezelése. Az élő beszédben az ilyen esetekben a felsorolandó elemek közötti szünetek hosszának kialakítására a beszélő személy az úgynevezett csoportosítási szabályokat alkalmazza. Ezt a bemondó automatikusan végzi, a szünetek hosszát két-három felsorolá-sos elem kimondása után változtatja, ezzel megtöri a hosszan tartó felsorolás szüneteinek egyhangú menetét. Ahhoz, hogy ilyen szabályokat beépítsünk a szintetizáló rendszerbe, először fel kellett ismertetni a felsorolás helyét és tartamát a szövegben. Ezután a kijelölt szövegegységre alkalmaztuk a csoportosítási szabályokat.

A másik szövegértelmezési specialitás a gyógyszer-tájékoztatókban a gyakori zárójelezés. A zárójeles kifejezéseket a kiejtésben bizonyos szempontból különválasztjuk a szövegtől, betoldást érzékeltetünk. Ennek a mondatprozódiai eszközei a szünettartás és az alapfrekvencia csökkentése. E két elem kombinálásával elértük, hogy a zárójeles részek kiejtése az esetek nagy százalékában közel áll a természetes ejtésben megvalósuló formához. A probléma teljes megoldása azért nem lehetséges, mert ezekben az esetekben érteni is kell a szöveg tartalmát ahhoz, hogy a zárójeles szövegrészt a megfelelő mondatprozódiai elemekkel lássuk el (gyakran például kell szünetet tartani a zárójeles szövegrész után, gyakran pedig nem).

5. A beszéd felismerő

A „gyógyszervonal” beszédalapú telefonos felhasználói felületéhez egy gyógyszernévre optimalizált, nagyméretű kötött szótárból dolgozó beszéd felismerő is tartozik. A felismerő szoftver a felhasználó által a telefonba bemondott gyógyszer nevét ismeri fel, és így azonosítja azt a belső adatbázisban. Az eredményt közli a felhasználóval. A felismerő az alábbi tulajdonságokkal rendelkezik:

- telefonon bemondott gyógyszernevek felismerése elfogadható (min. 90%) pontossággal,
  - új gyógyszerek megjelenése esetén az egyszerű bővíthetőség biztosítása,
  - a telefonos felhasználói felület menürendszerében való navigáláshoz szükséges parancsszavak és opciók felismerése nagy pontossággal.
- A tervezett beszéd felismerő motor beszélőfüggetlen, nyílt szótárral rendelkezik, azaz elvileg tetszőleges szó felismerésére képes (a szó meghatározása után) [2]. Elvileg, mert:
- a szavakat helyesen (a kiejtésnek megfelelően) kell megadni a rendszernek,
  - ügyelni kell, hogy nagyon hasonló szavak ne kerüljenek a rendszerbe,
  - ha mégis vannak hasonló szavak, dialógus szinten fel kell tudni készülni a tévesztési lehetőségekre,
  - a sok gyógyszer név miatt a valós idejű feldolgozás speciális megfontolásokat igényel.

Ezen kritériumok teljesítéséhez az alábbi lépéseket kellett elvégeznünk:

a) Összegyűjtöttük az aktuálisan használt gyógyszernevek listáját az OGYI-tól.

b) Megvizsgáltuk, hogy automatikus módszerekkel ezek a nevek átírhatóak-e, és a nagy számú latin és egyéb idegen eredetű szó miatt arra jutottunk, hogy a magyar nyelvben általában használható automatikus fonetikus átírás itt nem használható.

c) Gyógyszerészek, és az OGYI bevonásával összegyűjtöttük a gyógyszernevek helyes, és általában használt „laikus” kiejtését.

d) Ezek alapján kidolgoztunk egy szabályrendszert, amely többnyire jól meghatározza, hogy egyes betűkombinációkat milyen módon ejtenek ki az emberek az egyes szavakban, például: w>w, ch>c, s>z.

e) A hosszabb gyógyszerneveket fel kellett bontani alap névre és kiegészítésre, mert a rendszer használatakor az emberek általában csak az alap nevet mondják be és ez után lehet rákérdezni a speciális elnevezésre. Például Coldrex-ből öt féle található, és ez nem egyedi.

f) Ezen szabályok alapján elkészíthető a kiejtési szótár, amely előnyös, ha minél több gyakorlatban használt fonetikus átíratot, azaz kiejtési lehetőséget tartalmaz, mert annál biztosabban ismeri fel a rendszer a bemondott gyógyszernevet. Ez a lista részben manuálisan készül el, minden egyes nem magyaros kiejtésű gyógyszer névre külön kell meghatározni az átíratokat. A korábban meghatározott szabályok segítenek a munka félig automatizált megoldásában.

g) A fonetikus átíratok eredménye egy több, mint tízezer elemből álló lista, amit a felismerőnek fel kell ismernie. Mivel a lista igen sok elemet tartalmaz, ezért a kezelésére speciális módszereket kell alkalmazni. A felismerőben alkalmazott nyelvi modell első lépésben a párhuzamos fonetikus átíratokat tartalmazza. Ezt a gráfot lehet optimalizálni súlyozott véges automaták-

kal (WFST) [2]. A nyelvi modellt WFST-ben kell ábrázolni, és a WFST-ken végezhető gráf minimalizáló eljárások segítségével lehet tömöríteni a nyelvi modellt. A tömörítés körülbelül az eredeti méret 50%-ára csökkentette a modellt, valamint a felismerő eljárás sebessége is nagyobb lett.

h) Az eladási statisztikák alapján a gyógyszergyakorlati listát lehet figyelembe venni, és a felismerő (akárcsak az ember) hasonló nevek esetén a gyakoribbra fog dönteni. A nyelvi modell optimalizálása során úgy állítottuk be ezt gyakorisági paramétert, hogy figyelembe tudja venni ezeket a súlyokat is.

i) A felismerési hálózat optimalizálását off-line módon hajtjuk végre, vagyis a hálózatban történő változtatások után minden esetben újra kell fordítani a hálózatot, és újraindítani a felismerőt. Az adott alkalmazásnál ez megengedhető.

6. Az Internetes és a WAP modul

Mind az Internetes, mind a WAP modul kialakításánál azt a szempontot tartottuk szem előtt, hogy a felhasználó minél gyorsabban, illetve minél egyszerűbben megtalálhassa az általa keresett készítményt. Ezt elősegítendő, mindkét modul esetében több szempont alapján kereshetünk (például gyógyszer neve, hatóanyaga vagy a törzskönyvi száma alapján). Az Internetes modul esetében lehetőség van a találatok különböző paraméterek szerinti sorbarendezésére is növekvő és csökkenő módon is. A felhasználó ezekből választhatja ki a kívánt gyógyszer betegájékoztatóját.

Az internetes modul egyben a rendszer belső, üzemeltetői szerkesztői felületként is funkcionál. Szerkesztéshez jelszóval lehet a védett adatbázisokhoz hozzáférni. A szerkesztői interaktív programmal a következők végezhetőek el:

- Új készítményekre vonatkozó adatokkal lehet feltölteni az adatbázisokat.
- Korábbi betegájékoztatókat fel lehet újítani (szöveg kiejtésének karbantartása stb.).
- Forgalomból kivont termékeket törölni lehet a rendszerből.
- A Profivox-Med szövegfelolvasó rendszer által használt kivételszótárt lehet szerkeszteni, bővíteni.
- A rendszerben lévő betegájékoztatók hangos változatait lehet ellenőrizni (hallgatni), ez alapján az esetleges szöveghibákat meg lehet találni (betűelírás, idegen szavak esetében rossz kiejtés) és korrigálni lehet a kiejtésben ezek hatását, továbbá lehetőség van arra is, hogy az esetleges helytelen hangsúlyozást korrigáljuk.

7. Összefoglalás

A „gyógyszervonal” tájékoztató rendszer az első automatikus, nyilvános informatikai tudakozó a gyógyszerek betegájékoztatójának szövegével kapcsolatosan

Magyarországon. A rendszer több csatornán teszi közzé a gyógyszer-tájékoztatók szövegét (telefon, WEB, WAP). A legrugalmasabb eleme a telefonos, beszéd alapú dialógusra tervezett modul, amelyik speciális beszédtechnológiai eszközöket tartalmaz (beszéd felismerő a gyógyszerek nevére optimalizálva és beszéd szintetizátor a gyógyszer-tájékoztatók szakszövegére optimalizálva).

A rendszer hasznossága több szempontból indokolt. Számos esetben a téves gyógyszerhasználat megelőzhető. Mint az orvoslás szinte minden területénél, valószínűleg ebben az esetben is jóval hatékonyabb a prevenció, mint az esetlegesen szükséges kórházi kezelés. A rendszer lehetőséget teremt társadalmilag hátrányos helyzetű csoportok (például idősek, sérült emberek, hátrányos helyzetű régióban élők) számára is a beteg-tájékoztatókban rögzített értékes információk megszerzésére. A közegészségügyi információs ellátottság egyik fontos eleme lehet egy ilyen szolgáltatás.

Köszönetnyilvánítás

A fejlesztést GVOP támogatással valósítjuk meg (szerződésszám: 3.1.1-2004-05-0426).

Irodalom

- [1] Olasz G., Németh G., Olasz P., Kiss G., Zainkó Cs., Gordos G.: Profivox – a Hungarian TTS System for Telecommunications Applications. International Journal of Speech Technology, Vol. 3-4. Kluwer Academic Publishers, 2000. pp.201–215.
- [2] Mohri M., Pereira F., Riley M.: Weighted Finite-State Transducers in Speech Recognition, In Proc. ISCA Automatic Speech Recognition 2000, pp.97–106.
- [3] Fegyő T., Mihajlik P., Szarvas M., Tatai P., Tatai G.: Voxenter – Intelligent Voice Enabled Call Center for Hungarian, Proceedings of Eurospeech 2003, 8th European Conference on Speech Communication and Technology, Geneva, Switzerland, September 1-5, 2003.